

УДК339.137.45:669

Резнікова О.С.,

аспірант, кафедра міжнародної економіки,
Донецький національний технічний університет, м. Донецьк

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Від результатів функціонування підприємств металургійної галузі здебільшого залежить експортна діяльність України, можливості розвитку суміжних галузей (машинобудування, будівництва, вуглевидобування), а також соціальна стабільність в промислово розвинутих регіонах. При цьому, металургійна галузь значною мірою формує інвестиційний потенціал держави, її науково-технічні перспективи. У статті визначено основні особливості розвитку металургійного комплексу України та систематизовано глобальні виклики, які визначають характер впливу сучасних глобалізаційних процесів на функціонування підприємств галузі. З огляду на високу ступінь інтегрованості вітчизняної металургії у світове господарство доведено доцільність систематичного виявлення існуючих тенденцій світового галузевого ринку, проведено аналіз поточного стану і визначено перспективи розвитку підприємств металургійної галузі України в умовах глобалізації світових ринків. Виявлено та систематизовано переваги та недоліки функціонування вітчизняних металургійних підприємств у певних сферах виникнення глобальних впливів та запропоновано визначати їх за конкурентною, ресурсно-технологічною, інституціональною, екологічною сферами.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, металургія, тенденція розвитку, сфера виникнення глобальних впливів.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНЦИИ

Резникова О.С.

От результатов деятельности предприятий металлургической отрасли по большей части зависит экспортная деятельность Украины, возможности развития смежных отраслей (машиностроительной, строительной, горнодобывающей), а так же социальная стабильность в промышленно развитых регионах. При этом, металлургическая отрасль в значительной мере формирует инвестиционный потенциал государства, его научно-технические перспективы. В статье определены основные особенности развития металлургического комплекса Украины, которые объясняют характер влияния современных глобализационных процессов на функционирование предприятий отрасли. Ввиду высокой степени интегрированности отечественной металлургии в мировое хозяйство доказана целесообразность систематического выявления существующих тенденций мирового отраслевого рынка, проведен анализ текущего состояния и определены перспективы развития предприятий

металлургической отрасли Украины в условиях глобализации мировых рынков. Выявлены и систематизированы преимущества и недостатки функционирования отечественных металлургических предприятий в определенных сферах возникновения глобальных влияний (конкурентной, ресурсно-технологической, институциональной, экологической).

Ключевые слова: глобализация, интеграция, металлургия, тенденция развития, сфера возникновения глобальных влияний.

THE DEVELOPMENT PROSPECTS OF UKRAINIAN METALLURGICAL ENTERPRISES IN GLOBAL COMPETITION

Reznikova O.

Export activity of Ukraine, development opportunities of the related industries (engineering, construction, mining), as well as social stability in industrialized regions for the most part depend on the performance of companies in the steel industry. With that, the metal sector mainly forms the investment potential of the state, its scientific and technical perspectives. Role of metallurgical complex of Ukraine in the economy of country is defined and influence of modern globalization processes on functioning of industrial enterprises is explained in the article. In view of high extent of domestic metallurgy integration into the world economy the expedience of systematic exposure of existent world branch market tendencies is proven, the analysis of current situation is conducted and the development perspectives of the Ukrainian metallurgical industry under terms of world markets globalization are defined. Advantages and disadvantages of domestic metallurgical enterprises functioning in the certain spheres of global influences origin (competitive, resource-technological, institutional, ecological) are revealed and systematized.

Keywords: globalization, integration, metallurgy, development tendency, sphere of global influences origin.

Постановка проблеми. Основою національного господарства України є матеріальне виробництво, у першу чергу промисловий комплекс, значну долю якого займає металургія. Від результатів діяльності цієї галузі здебільшого залежить експортна діяльність України, можливості розвитку суміжних галузей (машинобудування, будівництва, вуглевидобування), а також соціальна стабільність в промислово розвинутих регіонах. При цьому, металургійна галузь значною мірою формує інвестиційний потенціал держави, її науково-технічну перспективу. Промисловий та експортний потенціали підприємств гірничо-металургійного комплексу (ГМК) України сьогодні виступають базовим елементом економіки держави, що залежить від стану ГМК, насамперед, тому, що металургія є основним донором бюджету, головним постачальником валюти в Україну. Але інтеграційні процеси на світових ринках, які значно ускладнюють процеси конкурентної взаємодії, відзначаються посиленням рівня глобальної конкуренції, підвищенням вимог до якості продукції металургійної галузі, її цінних та асортиментних характеристик.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми функціонування підприємств в умовах конкурентного ринку є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Зокрема, дані питання у своїх теоретичних надбаннях висвітлили Г.Л. Азоев [1],

М. Портер [7], Р.А. Фатхутдінов [8], С.М. Клименко [4], Т.М. Кулініч [5] та ін.

Однак, з огляду на сучасні глобалізаційні тенденції світової економіки та галузеву специфіку, попри наявність потужного теоретичного підґрунтя, поглибленого практичного аналізу потребують проблеми та перспективи розвитку металургійних підприємств в умовах глобальної конкуренції.

Метою статті є проведення аналізу поточного стану та визначення перспектив розвитку підприємств металургійної галузі України в умовах глобалізації світових ринків з метою виявлення та подальшої систематизації переваг і недоліків їхнього функціонування у відповідній сфері виникнення глобальних впливів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх років Україна входить до переліку найбільших виробників сталі та чавуну в світі. Так, протягом 2012-2013 років, вітчизняний ГМК зберігає свої позиції на 10-тій сходинці у ТОП-10 виробників сталі, одночасно залишаючись при цьому на 7-му місці у світовому рейтингу виробників чавуну (рис. 1-2).

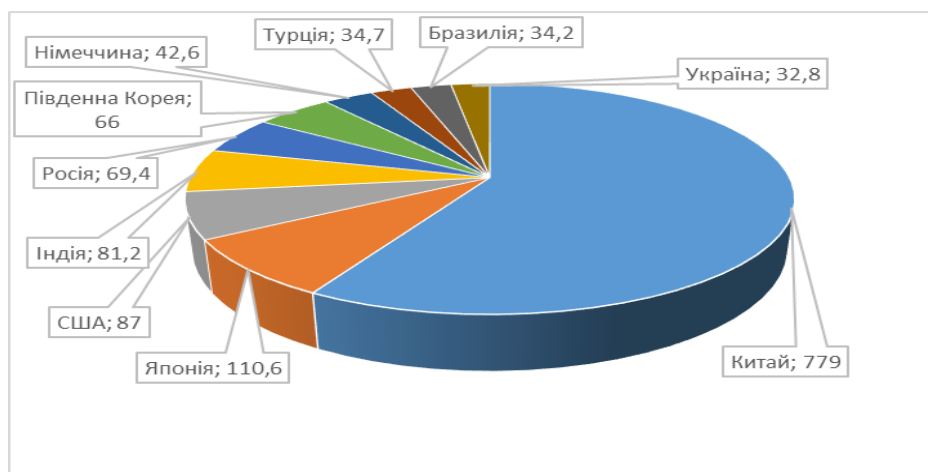

Рис. 1. Топ-10 світових виробників сталі у 2013 році, млн. т

Джерело: побудовано автором за даними [9]

Необхідно також відзначити, що Україна є потужним експортером металопродукції в світі – обсяги експорту у 2012 році сягнули 24,1 млн. т сталі та 2,0 млн. т чавуну, що забезпечило їй 6-е і 3-є місце у глобальному рейтингу експортерів за видами продукції відповідно [9].

Таким чином, враховуючи рівень інтегрованості галузі у світове господарство, треба відзначити наявність тісного зв'язку між поточним станом глобального металургійного комплексу та результатами діяльності вітчизняних металургійних підприємств, та у зв'язку з цим – необхідність систематичного відстеження та аналізу тенденцій розвитку світового металоринку. Обсяги виробництва сталі у світі протягом останнього десятиріччя невинно зростає (за винятком кризового 2008 року) – показник 2013 року майже у два рази перевищує показник 2002 року [9]. Але на практиці з врахуванням, що металургійна галузь є дуже роздрібненою, виявляється, що у металургійних заводів немає достатніх ресурсів для того, щоб в переговорах відстояти свою позицію, і ним також бракує дисципліни, коли ринок

звужується, що в даний час посилюється ще й надлишковими металургійними потужностями. Це призводить до того, що металурги починають нарощувати виробництво при появі мінімальної маржі, що, в кінцевому рахунку, призводить до швидкого перевиробництва і стагнації цін.

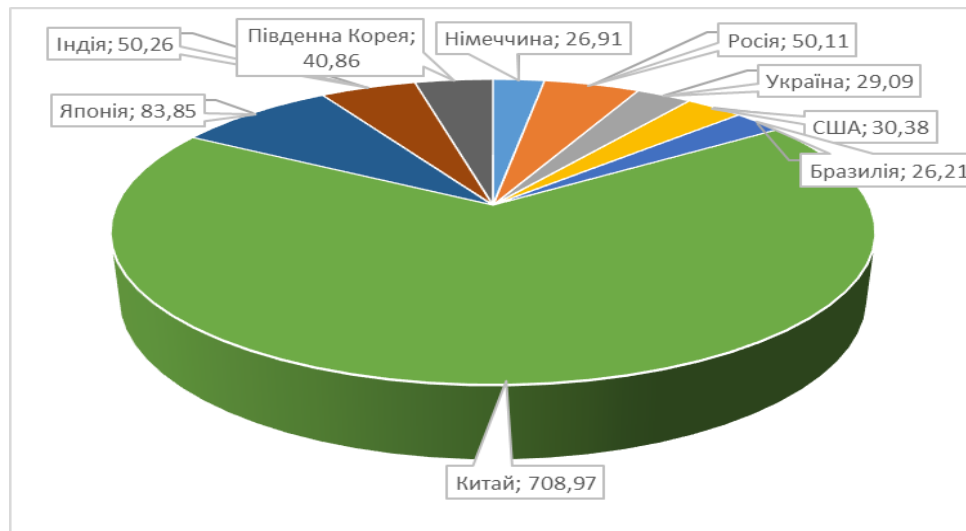
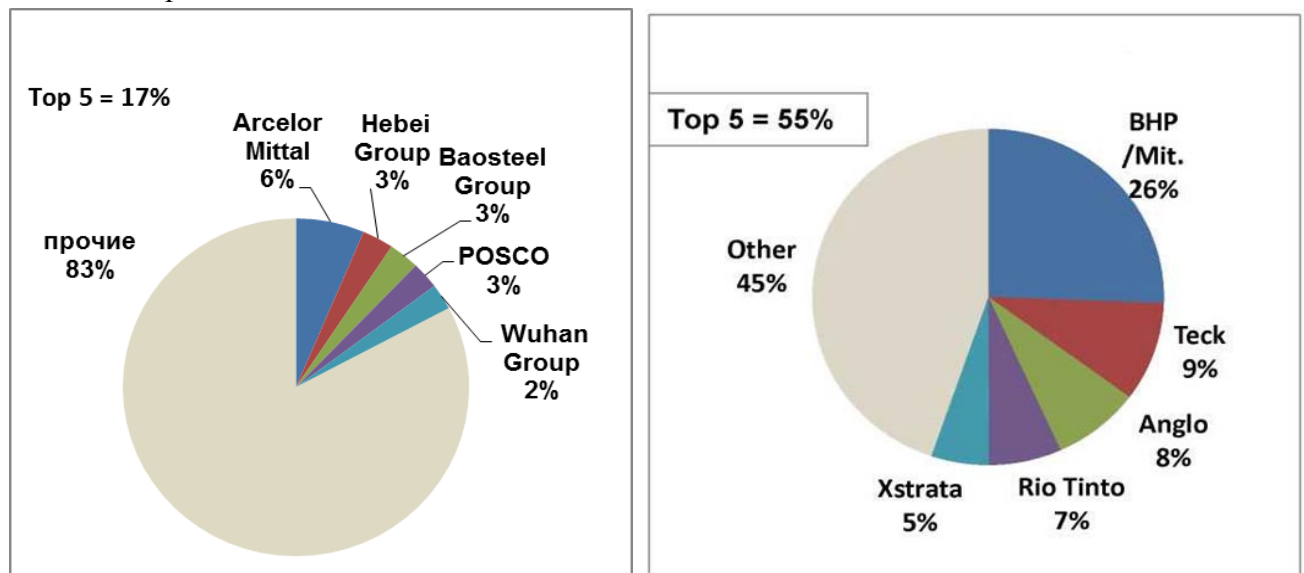

Рис. 2. Виробництво чавуну у світі у 2013 р., млн. т

Джерело: побудовано автором за даними [9]

У цьому полягає контраст у порівнянні з вугільною галуззю, що не є настільки монополізованою, як металургійна (рис. 3), яка є здебільшого сконцентрованою в руках півдесятка виробників - гігантів.

а) Провідні вугільні компанії світу

б) Провідні металургійні компанії світу

Рис. 3. Порівняльний аналіз монополізованості металургійного та вугільного сектора світової промисловості

Джерело: [9]

Як зазначалося вище, у 2013 році, за підсумками статистики асоціації World Steel, Україна опинилася на останньому місці в десятці найбільших світових виробників сталі; при цьому, нашу країну обігнала не лише Бразилія, але і Туреччина, яка є безпосереднім конкурентом України на ключових ринках збуту.

Вслід за Україною йдуть Італія, Тайвань і Іран. Італія не зможе в найближчому майбутньому випередити Україну, здолавши розрив майже в 7 млн т. На Тайвані один з найвищих показників у світі по споживанню металу на душу населення, проте виплавка сталі росте повільно (на 1,8 млн т за 5 останніх років). Іран має за мету подвоїти потужності своєї металургійної галузі. Але аналітики не прогнозують Ірану "турецького прориву", оскільки за останні 5 років обсяги виробництва сталі в Ірані зросли тільки на 3 млн т, і склали минулого року, згідно з підрахунками WSA, трохи більше 14,4 млн т. Перебування Ірану в частковій міжнародній ізоляції заважає притягати кредитні кошти під будівництво нових металургійних підприємств. В цілому, в країнах Близького Сходу і Північної Африки на сьогодні споживання сталевих продукції росте більш ніж на 10% у рік, створюючи сприятливі умови для збільшення потенціалу місцевої металургії. З усіх країн «великої десятки» найшвидші темпи розвитку металургії найближчими роками чекають від Індії, підприємства якої володіють такими конкурентними перевагами, як низька вартість робочої сили, значні поклади залізняку і великі обсяги накопичених прямих іноземних інвестицій.

Не зважаючи на песимістичні погляди аналітиків, нормалізація стосунків Ірану з Заходом, подальше повне зняття економічної блокади з боку США та ЄС стабілізує ціни на енергоносії та значно прискорить відновлення економіки Близького Сходу, а також принесе пожвавлення сталюму ринку, який вже більше року знаходиться у стані стагнації. Від відновлення одного з найбільших у світі сталюх ринків виграє і Україна, яка колись була одним з основних торгових партнерів країни.

Треба зазначити, що сьогодні українська металопродукція, зокрема прокат, поступово просувається на нетрадиційний для себе ринок Саудівської Аравії, великого регіонального споживача і імпортера металовиробів. Це обумовлюється довгостроковим зростанням обсягів інфраструктурних інвестицій в Саудівській Аравії, що створює можливості для розвитку будівельної галузі, внутрішнього ринка металопродукції, і, як слідство, - імпорту полуфабрикатів.

При цьому, нова хвиля політичного протистояння у Північній Африці може заблокувати перспективи відновлення попиту і імпорту металопродукції у Єгипті, Алжирі та Тунісі, країнах з дуже високим потенціалом споживання. Цей регіон традиційно є важливим ринком збуту для українського сталюго експорту, на нього припадало понад 10-15% усіх поставок. Однак, у 2012 році обсяг поставок у Північну Африку упав до 1,4 млн т, з яких 1,1 млн т прийшлося на Єгипет, а експорт у Алжир, Туніс, Лівію, Марокко та Ємен склав менш ніж 300 тис т. У 2013 році українські експортери почали збільшувати поставки у країни Північної Африки, але робити це вдавалося тільки у першому півріччі, доки не почалася дестабілізація ситуації у Єгипті, а за ним в Алжирі і Тунісі.

Що стосується держав Перської затоки, то найбільш динамічним за приростом споживання та імпорту в регіоні є Ірак. Існуючі програми з відновлення країни та нарощування нафтового експорту гарантують високий попит на конструкційний прокат та труби у довгостроковій перспективі; у 2012 р. Ірак вперше увійшов до переліку найбільших в

світі нетто – імпортерів сталюї продукції (4 млн т), поступово перетворюючись в один з найпривабливіших ринків Близького Сходу [9]. Експорт металопродукції із України до Іраку зростає з кожним роком та склав у 2012 р 1,8 млн т.

У цілому, за оцінками ДП «Укрпромзовнішекспертиза», поступове покращення економічної ситуації в світі у 2014 році та зростання імпортного попиту сприятиме помірному росту цін на металопродукцію, що дозволить українським металургійним підприємствам збільшити обсяги виробництва та покращити фінансові показники [3].

При цьому, з метою оцінки ефективності функціонування вітчизняної металургії і порівняння її показників з показниками інших виробників на глобальному ринку металопродукції є доцільним та найбільш показовим розглянути узагальнюючі дані про частку валової доданої вартості (ВДВ) у галузевому випуску у різних країнах, що представлені у табл. 1 [2, с.17].

Таблиця 1. Частка валової доданої вартості (ВДВ) у випуску галузі «Металургія та обробка металів» у країнах-металовиробниках, %

Країна	2008	2009	2010	2011	2012
Франція	31,7	28,5	28,5	31,5	29,2
Германія	35,7	33,4	31,8	33,4	31,1
Італія	27,1	24,9	24,1	28,4	26
Корея	22,8	21	17,2	17,8	19,1
США	37,6	34,1	30,5	34,7	33,1
Росія	33,1	33,7	28,5	26,3	27,5
Україна	18,1	23,7	19,3	13,7	8,7

Джерело: [2, с.17]

Як видно з табл. 1, на фоні глобальної тенденції погіршення економічної структури галузевого випуску Україна демонструє найгірші показники. І якщо практично усі країни показали у посткризовий період зростання цього важливого макропоказника, то в Україні продовжилося подальше його зменшення, що слід розглядати як вельми небезпечну тенденцію. Найбільш ефективним ринком (з точки зору цін на сталеву продукцію) є ринки Європейського союзу, де рівень цін значно вище, ніж на ринках Центральної Америки, Близького і Середнього Сходу, Південно-Східної Азії. Це обумовлено тим, що європейська металургія використовує виключно привізну сировину, а також високою вартістю робочої сили і великими витратами на екологію.

Треба зазначити, що загострення виробничо-економічних проблем галузі неминуче спричинило і негативні соціальні наслідки. Друга половина 2012 р. – початок 2013 р. були відмічені резонансними подіями на низці меткомбінатів у зв'язку зі скороченнями працівників («АрселорМіттал Кривий Ріг, Донецький електрометалургійний завод тощо). За оцінками представників профспілок, подальше погіршення ситуації в галузі може привести до скорочення працівників до 20% і збільшити кількість безробітних в країні на 15%. Усе більш гостро оголюються екологічні проблеми металургійного виробництва, про що свідчить, в першу чергу, зростання частини галузі у загальному обсязі шкідливих викидів в атмосферу (понад 30%). Україна, усе ще зберігаючи позиції в першій десятці світових виробників металопродукції, значно уступає конкурентам за рівнем використання передових технологій, що за умов несприятливої ринкової кон'юнктури чревате найсерйознішими наслідками для вітчизняної металургії, аж до виникнення проблеми виживання галузі. У зв'язку з цим необхідні розробки і впровадження

програм технічного переозброєння галузі, в основі створення яких повинен лежати об'єктивний аналіз інноваційного рівня виробництва в чорній металургії України, як складовій частині світового виробництва металопродукції. Приведені вище дані про рівень та динаміку галузевої ВДВ свідчать про те, що виробничо-технологічна і продуктова структура галузі значно відстає як від середньосвітового рівня, так і від характеристик визначних виробників і найближчих конкурентів. В результаті основними характеристиками галузі сьогодні є високі витрати, напівфабрикатна продукція, бідний сортамент та низька якість металопродукції. Найважливішою проблемою для української металургії є висока ресурсоемність, і перш за все – енергоємність. Показники питомих витрат основних енергоресурсів – природного газу та коксу – на українських метпідприємствах є помітно гіршими за середньосвітові. В цілому, як відмічається у Державній програмі розвитку економіки на 2013-2014 рр., енергомісткість галузі на 30% перевищує світові аналоги. При цьому, найбільша частка палива і енергії, що споживається у галузі, - до 75% - доводиться саме на перший переділ – доменне виробництво чавуну [6].

Таким чином, за умов жорсткої глобальної конкуренції та активних геоекономічних зрушень вітчизняній металургії буде складно досягнути виробничих показників докризового періоду і успішно конкурувати на світовому ринку. Металургійна галузь України сьогодні об'єктивно представляється слабкою, як ніколи. Ці слабкості носять системний характер, вона не встигає за швидким нарощуванням потенціалу, обсягів і кардинальними змінами в структурі світового металовиробництва. Але разом з цим, поряд з існуючими проблемами та недоліками, необхідно відзначити і конкурентні переваги металургійного комплексу України як гравця глобального ринку.

Відповідно до цього, у якості основних глобальних викликів для галузі слід визначати систематизовані нижче чинники, які об'єднані у наступні сфери виникнення:

- *ресурсно-технологічна сфера* – обумовлює пріоритетність проблеми комплексного та максимально швидкого техніко-технологічного оновлення виробничої бази;
- *сфера конкурентних переваг* – обумовлює пріоритетність проблеми всебічного удосконалення продуктової структури, розвитку форм і методів маркетингової та збутової політики, повернення на внутрішній ринок;
- *екологічна сфера* – обумовлює пріоритетність проблеми трансформації металургії у вид промислової діяльності, що функціонує на принципах «зеленої економіки»;
- *інституційна сфера* – обумовлює пріоритетність проблеми поліпшення якості функціонування і розвитку галузі (перш за все, в контексті демонополізації ринку і виробництва, формування інститутів мотивації інноваційної поведінки, партнерської взаємодії з державою).

Адекватність відповідей галузевого бізнесу і уряду на ці виклики вирішальною мірою вплине на розвиток металургії у найближчій та довгостроковій перспективі. З урахуванням відміченої системної природи кризових явищ державне регулювання умов функціонування і розвитку галузі повинно досить швидко переорієнтуватися на заходи стратегічного значення і забезпечити їх ефективну реалізацію. Це дозволить поступово відійти від домінуючих раніше оперативних-тактичних антикризових заходів, що мали, як правило, короткострокові стабілізаційно-компенсаційні ефекти. Крім того, саме стратегічна орієнтація галузевої підтримки дозволить забезпечити необхідний баланс інтересів держави, металургійної галузі і бізнесу інших галузей. В цьому сенсі металургія повинна стати

полігоном реалізації нових моделей державної промислової політики, узятих на озброєння в розвинених країнах і країнах, що динамічно розвиваються, як реакція на посткризові виклики ринкової економіки і національним урядам. Основний акцент в державній підтримці переміщується в бік стимулюючих заходів загальноекономічного характеру і вдосконалення інституційного середовища, що максимізує загальні ефекти і звужує можливості суспільно неефективного «ручного» управління, пов'язаного з корупційно - тіньовими схемами.

Таблиця 2. Систематизація переваг та недоліків функціонування металургійних підприємств України з урахуванням глобальних впливів

Сфера виникнення глобальних впливів				
	<i>Конкурентна</i>	<i>Ресурсно-технологічна</i>	<i>Інституціональна</i>	<i>Екологічна</i>
недоліки	залежність від зростаючих цін на енергоресурси на світових ринках; відносно низька якість продукції; недосконалий сортамент; велика частка напівфабрикатів і продуктів із низькою доданою вартістю	потреба в істотному збагаченні залізородної сировини; низьке залягання вугілля, дорогий та небезпечний видобуток; дефіцит високоякісного вугілля та, як наслідок, необхідність імпорту; застаріле обладнання, що потребує ремонту та інвестицій	зростаючі тарифи із-за дефіциту залізничних вагонів та високого попиту на портові потужності; низька мотивація інноваційної поведінки виробників; недосконала антимонопольна політика держави	застарілі технології, що не відповідають екологічним вимогам; відсутність механізму удосконалення еколого-економічних відносин
переваги	потенційно високий ефект від операційних покращень; великий потенціал росту внутрішнього ринку	наявність достатньої сировинної бази; наявність кваліфікованого персонала і підрядчих організацій, що підтримують ГМК; відносно низькі трудові витрати	наявність відповідної інфраструктури; близьке географічне розташування добувних, транспортних та переробних потужностей; сприятливе розташування по відношенню до великих ринків збуту (Європа, Азія, Північна Африка)	

Джерело: сформовано автором

Треба зазначити, що вступ України до СОТ має низку переваг для вітчизняних виробників металургійної продукції в контексті їхнього функціонування на глобальному ринку:

- спрощення доступу на світові ринки не тільки автоматично, завдяки статусу члена СОТ, але і внаслідок застосування загальноєвропейських міжнародних стандартів;
- зменшення витрат експортерів від застосування дискримінаційних антидемпінгових механізмів;
- зменшення вартості, а відповідно і підвищення конкурентоспроможності українських товарів;
- можливість застосування механізмів урегулювання торгівельних спорів;
- створення прозорого та прогнозованого середовища для підприємницької діяльності через застосування загальних правил СОТ, спрямованих проти протекціонізму та дискримінації у торгівлі.

Отже, з огляду на позитивні наслідки вступу України до СОТ, а також за умов виявлення, аналізу та урахування поточних і потенційних внутрішньогалузевих та глобальних ризиків, українські виробники, використовуючи власні конкурентні переваги, мають усі шанси закріпити свої позиції на глобальному ринку металопродукції та забезпечити собі ефективне функціонування у довгостроковій перспективі.

Висновок. У статті обґрунтовано наявність тісного зв'язку між поточним станом глобального металургійного комплексу та результатами діяльності вітчизняних металургійних підприємств, та у зв'язку з цим підкреслено необхідність систематичного відстеження та аналізу тенденцій розвитку світового металоринку. Проведено аналіз поточного стану та визначено перспективи розвитку підприємств металургійної галузі України в умовах глобалізації світових ринків з метою виявлення та подальшої систематизації переваг і недоліків їхнього функціонування у відповідній сфері виникнення глобальних впливів (конкурентній, ресурсно-технологічній, інституціональній, екологічній).

1. Азоев Г.Л. *Конкурентные преимущества фирмы* / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков. - М.: ОАО "Типография "НОВОСТИ"", 2000. - 256 с.

2. *Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития: монография* / А.И. Амоша [и др.]. - Донецк : НАН Украины, Институт экономики промышленности, 2013. - 114 с.

3. *Державне підприємство «Укрпромзовнішекспертиза» [Електронний ресурс]*. - Режим доступу: <http://www.expert.kiev.ua> .

4. *Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посібн.* / С.М. Клименко [та ін.]. - К.: КНЕУ, 2006. - 527 с.

5. Кулініч Т.М. *Інноваційні фактори конкурентоспроможності в сучасних умовах інтернаціоналізації* / Т.М. Кулініч // *Стратегія розвитку України*. - 2007. - № 1/2. - С.338-345.

6. Лазуткин А.Е. *Перспективные пути энергосбережения в доменном производстве России* / А.Е. Лазуткин, А.Г. Чижиков, Е.Х. Шахпазов // *Проблемы черной металлургии и материаловедения*. - 2010. - № 1. - С. 5-12.

7. Портер М. Конкуренция.: [пер. с англ.] / М. Портер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации : учеб. пособ. / Р.А. Фатхутдинов. - М.: Эксмо, 2004. - 541 с.
9. Worldsteel Association [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldsteel.org>